

Миланка Ј. Бабић
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

УДК:811.163.41'38 ;
821.163.41.08
ИД БРОЈ: 199403532
Научна критика
Примљен: 28. јануар 2013.
Прихваћен: 15. март 2013.

СТИЛИСТИЧКИ ИЗАЗОВИ У ЛИНГВИСТИЦИ

Књигу Милоша Ковачевића *Линџвосџилисџика књижевноџ џексџа*¹ глобално представљају три карактеристике које је сврставају у ранг висококвалитетних књига. То су, као прво, престижно издање у колу Српске књижевне задруге, штампано о 120-годишњици њеног постојања, добро опремљено, што посебно показују регистри на крају књиге, предметни (регистар термилошких појмова – на 16 страна) и именски (регистар имена цитираних аутора – на 5 страна); као друго – детаљан (може се рећи сјајан) предговор Бранка Стојановића, критеријално утемељен у ситуирању Ковачевићевих текстова у ширестилистичком – лингвостилистичком, структурнолингвистичком, односно општелингвистичком контексту, и као треће, а у ствари као најбитније – четрнаест Ковачевићевих методлошко-теоријски софистицираних анализа књижевних текстова познатих српских пјесника и прозних писаца. Те њене предности истовремено су и врло инспиративне за представљање, и врло збуњујуће, јер отварају много питања која би требало приказати, а међу којима је тешко успоставити хијерархију, отварају, наиме, дилему шта је у тој књизи за представљање најбитније издвојити. Ту дилему продубљује и предговор Бранка Стојановића (насловљен као *Књижевно-научна симфонија*) који показује да је о Ковачевићевој књизи *Линџвосџилисџика књижевноџ џексџа* врло тешко говорити без претходно датог – опширнијег увода. Зато Бранко Стојановић у предговору и полази од суштине Ковачевићевог схватања стилистике као лингвистички засноване дисциплине, при чему се у низу Ковачевићевих двадесетак књига не може заобићи једна од најцитиранијих и најплодотворнијих (по

¹ Милош Ковачевић, *Линџвосџилисџика књижевноџ џексџа*, Српска књижевна задруга, Београд, 2012 – штампано о стогодишњици Српске књижевне задруге – коло CIV, књига 698.

броју научних радова млађих лингвиста који су на основу ње написани), а то је допуњено треће издање *Стилистике и драматике стилских фигура* (Кантакузин, Крагујевац, 2000). Та књига му је потребна за методолошки и теоријски оквир у коме се плете нит Ковачевићеве лингвостилистичке анализе, за издвајање стилема, као минималне јединице стилистике, у његовој биполарности на којој Ковачевић увијек инсистира, а која се огледа на плану стилематичности (онеобичајености језичке форме стилема или стилски маркиране језичке јединице) и плану стилогености (њене стилске вриједности). Потребна му је да одреди битне појмове метајезика којим се Ковачевић служи, а као карактеристику његовог методолошког поступка у анализи књижевног текста истакне издвајање језичко-стилских доминанти, естетски најрелевантнијих за стил анализираног дјела, као и да текстове из ове књиге прикаже и у односу на врло широка Ковачевићева и интересовања у лингвистици и знања о лингвистици.

Ковачевићева књига *Линивостилистика књижевної шексти* обухвата четрнаест текстова о књижевним дјелима српских писаца, разврстаних у два поглавља по седам радова, седам из поезије, а седам из прозе, а у сваком од њих аутор анализи књижевног текста прилази изнутра, из текста самог, методологијом која је примјер примјене лингвостилистичких, књижевнотеоријских и књижевноисторијских знања на конкретан књижевни текст. О њеној стилистичкој вриједности можда најбоље говори подаци из *Рејсџира појмова*, односно онај његов дио који се односи на попис стилских фигура које су у анализу укључене, у којима се и оваплоћује и принцип стилематичности и принцип стилогености експресивног израза, које се у анализи освјетљавају као доминантни модели поетског ткања анализираних текстова, а њих – стилских фигура – у *Рејсџиру* је 69! У анализама Ковачевић увијек објашњава и њихову формалну, структурну неуобичајеност израза, показујући по чему се разликују од стилски немаркираних, неутралних форми језика, разјашњава и њихову стилску вриједност – експресивни садржај који у текст уносе, а који комуникативно подударне неутралне језичке јединице не садрже. Та два плана стилски маркираних језичких јединица – стилогеност и стилематичност – основни су аксиом Ковачевићевог теоријског приступа лингвостилистици, а њихово разоткривање аксиом је његовог методолошког поступка, па се уопштено може говорити о логичко-естетској концепцији његових радова из стилистике.

Ова књига је и тематски вишезначна и вишедимензионална. Наиме, бавећи се језичко-стилском анализом поетских текстова Лазе Костића, Рајка Нога, Слободана Ракитића, Вука Крњевића, Зорана Костића, Момира Војводића и Милице Бакрач, прозе Петра Пајића, Видосава Стевановића, Тиодора Росића, Владимира Кеџмановића, Тихомира Левајца, Петра Сариха, Меше Селимовића и Скендера Куленовића, Ковачевић се увијек бави и

областима науке о језику које њега – у широком дијапазону његових научних интересовања – одавно или онедавно интересују. Ту посебно издвајам његово интересовање за историју језика, односно за историју књижевног језика, подручје којим се он још од деведесетих година прошлог вијека са преданошћу и из нужде бави, због свијести о угрожености националне културе, културе српског народа и српског језика. Оно се рефлектује не само у избору писаца и њихових текстова него и експлицира у анализама у скоро сваком раду, а посебно у радовима *О њоеџизмима Лазе Косџића* (5–34), *Сџилско-језичке особености* Језикрвља *Зорана Косџића* (132–152), *Поеџска одбрана језика срџскоја* (из њера *Момира Војводића* и *Милице Бакрач*) (153–170), *Језичка слика раџа* у роману *Топ* је био врео *Владимира Кеџмановића* (274–296) и *Сџилисџишка онимских назива* у роману *Јопет суданија Тихомира Леваџа* (297–309). Новоотворено подручје у његовим научним интересовањима дубоко је у наратологији, јер се Ковачевић у посљедње вријеме радо и систематично бави типовима говора, нараторског и говора ликова у прозним текстовима, откривајући мноштво до сада неуочених изражајних могућности у формама уведеног и неуведеног управног, неправог управног, слободног неуправног, недословног говора итд., издвојивши и појаснивши у анализираним текстовима преко педесет термина који се тичу типова говора. Тој проблематици посвећени су радови *О џиџовима џуџеџи џовора* у роману *Сара Пеџира Сарића* (310–329) и *Синџаксичко-сџилисџишке особине слободної неуправної џовора* у романима *Меше Селимовића* и *Скенџера Куленовића* (330–350), а заступљена је и у већини других радова – тип говора је једна од окосница стилског поступка Владимира Кеџмановића, Петра Паџића, Видосава Стевановића, поетски врло експресиван и у поезији Раџка Нога, као и Вука Крњевића.

Сви радови у књизи представљају лингвостилистику као србостилистику, па није случајно што је рад *Анализа Шанџићеве џјесме Вече* на шкољу и *развојни џуџеџи линџвосџилисџишке код Срба* (5–34) први. Њиме се књига отвара у лингвостилистичком контексту србистике као научно и критеријално засноване дисциплине проучавања стилских могућности српског језика. Тај први, отварачки рад књиге значајан је по томе што преко интерпретација бројних анализа познате Шанџићеве пјесме аутор расвјетљава развојни пут стилистике код Срба. А српска језичко-стилистичка анализа књижевног текста прешла је пут од проскриптивно нормативне стилистике (коју су након Тома Маретића заступали у својим радовима и Александар Белић, Ј. Вуковић, Миливој Павловић – и током друге половине 20. вијека) до научно утемељене модерне лингвостилистике, засноване на учењу Шарла Баџија, који у општејезичкој категорији афективности проналази основе за стилски маркиран израз. На ту основу – баџијевску дескриптивну стилистику општег изрза – лингвостилистика код Срба доградила је

и експресивност индивидуалног израза једног писца, помиливши дескриптивну стилистику општег језика са генетичком стилистиком или стилистиком појединца. Њен развојни пут показује Ковачевић у критичком приказу анализа Шантићеве пјесме, сачињених од стране разних аутора (као што су Драгиша Живковић, Јевто Миловић, Јован Вуковић, Жарко Ружић, Зденко Лешић, Иво Тартаља, Станиша Величковић, Радоје Симић и Никола Грдинић). Ковачевићева интерпретација цитираних текстова теоријског је карактера, јер не приказује само научне ставове аутора чије текстове компарира него појашњава методологију лингвостилистичких истраживања на разним нивоима језичке анализе – почев од фоно- и графостилистичког, у анализи наведених аутора најзаступљенијег, до морфостилистичког, синтаксо- и текстостилистичког, будући да је позната Шантићева пјесма и на тим нивоима била предмет стилистичке анализе. То показује и цитирана релевантна литература из стилистике и лингвостилистике од 34 библиографске јединице. Значај овог Ковачевићевог рада посебно је у томе што преко анализе једне пјесме показује како су се успостављали и надограђивали критеријуми и методе српске лингвостилистике.

Развој стилистике као дисциплине која се не бави језичком правилношћу, него језичком изражајношћу, омогућио је да се ревидирају ставови ранијих критичких радова о поезији Лазе Костића, која је због мноштва индивидуално-пјесничких твореница проглашавана за „спрдање са језиком“. А Ковачевићев рад *О њоеџизмима Лазе Костића* (35–60) значајан је по томе што аутор лингвостилистичким критеријумима – издвајањем Лазиног неологизма као поетизма чији је потенцијал у стваралачкој, творбеној моћи српског језика, у обрасцима који су овјерени кроз дијакронију – рехабилитује вриједност стила и језика овог писца. Детаљном анализом творбених поступака, типова стилематичног онеобичавања општеупотребне лексике у новокованици која је стилска доминанта поезије Лазе Костића, Ковачевић показује њихову стилогену функцију у метричкој структури пјесме, у којој се на мјесту неологизма не би могао употријебити неутрални, општеупотребни облик дате лексеме јер би се нарушила ритмичност стиха, јампски стил или рима. И не само у метричкој, њихова употреба условљена је и композиционо-семантичком структуром цијеле пјесме, емоционално нијансираним контекстима који траже одређени тип експресивности. Костић свјесно и брижљиво гради своје неологизме тежећи онеобичавању израза, па тако његови неологизми добијају статус поетизма, а поетизам је стилематична (формално-језички неуобичајена) и стилогена (семантичко-стилистички неуобичајена) јединица, карактеристична за језик појединог писца. Неологизми Лазе Костића прате „моделе творбе поетски обиљежене лексике у Вуковом Рјечнику“ – закључује Ковачевић (стр. 55), овјеравају изражајну моћ вуковског језика. Универзалност стваралач-

ког поступка неологизма као поетизма показаће се и сто педесет година касније у поезији – које ли коинциденције – још једног Костића, чију збирку пјесама са неологизмом у наслову *Језикрвље*, Милош Ковачевић такође анализира у овој књизи. У збирци пјесама Зорана Костића садржано је око 50 неологизама, различитог творбеног типа, насталих из потребе поетске изражајности пјесника, као његове индивидуалне творевине, да обиљеже усуд српскога језика, *језикрвљем разбраће* која њим говоре обиљежен, политизацијом његовог имена и распарчавањем његовог интегритета. Можда је у његовој поезији најтипичнији неологизам који није творбом нове ријечи настао, него семантички, развијањем новог значења, а то је лексема *језичак*, која у неутралном стандардном језику има само деминутивно значење, док у Костићевој пјесми *Молишва* она има пејоративно значење такозваног, неутемељеног језика, јер Костић каже *Из језичности заједничке / разли се језик на језичке*. Тај семантички неологизам, којим се иронично обиљежава политички пут имена српског језика интертекстуално кореспондира са поезијом другог пјесника, о којој Ковачевић пише у раду *Поетска одбрана језика српскога* (153–170), односно са збирком пјесама *Самодржа језика српскога* Момира Војводића. Уочавајући то, наводећи Војводићеве стихове „*Од српскога језика језичке / домишљају долишнички жреци*“, Ковачевић каже: „Једна од највећих и најочигледнијих невоља српскога језика свакако је негирање његове етнолингвистичке суштине негирањем његовог имена. Војводић посебно и вишепутно наглашава да то није само црногорски изум: да су актуелна политичка преименовања српскога језика добила готово 'епидемијски' карактер, да од српског језика 'домишљањем политичких жреца' као печурке послуже кише ничу именом не-српски 'језичци'“ (159–160). Символ *цркве Самодрже* није случајно везан за српски језик у Црној Гори. Образлажући семантику и стилистику тог мотива који прожима цијелу збирку, Ковачевић каже да се веза са Косовом успоставља „најприје зато што је Косово највећи историјски и савремени усуд српскога народа, и друго што је косовски завјет начин превладавања усуда, пут избављења. Самодржа црква је уз то црква у којој је цар Лазар причестио своју војску пред косовски бој. У *Самодржи језика српскога* такође би сви што према српскоме језику згријешише 'причест' за опроштај гријехова могли узети. У цркви Самодржи је причест узет пред одлучну битку, а као да управо таквом пјесник сматра и битку за о(п)станак српскога језика у Црној Гори. Црква Самодржа је, што је можда и најзначајније, позната и као црква из народне пјесме 'Урош и Мрњавчевићи', у којој Марко у одлуци 'на коме је царство' не просуђује 'ни по бабу ни по стрицевима / већ по правди Бога истинога'. Зато она штити истину и само истину. А истина о језику у Црној Гори је само једна и она је на страни српскога језика, као да поручује Војводићева *Самодржа језика српскога*“ (157) –

„Самодржа тако на неки начин уједињује три српска завјета, три српска стуба што чине националну и духовну српску вертикалу: *српску цркву, српски језик и српско Косово*“ (158). У истом раду Ковачевић анализира још једну збирку пјесама у одбрану језика српскога у Црној Гори написану, тематско-мотивски врло блиску овој Војводићевој, али сасвим друкчију по изразу, у њој је љубав према српском језику и његовим вриједностима исказана алузивно-асоцијативним везама које пјесникиња Милица Бакрач у својим пјесмама у збирци *Азбучник* тка. А можда најбоље и најпоетичније о етнолингвистичком карактеру језика, о његовој снази и вриједности, говоре њени стихови које Ковачевић анализира, а који гласе:

Кућу саздаше ђреци! У кући како се збори? / У дому чији су свеци? И свећа чија нам ђори?! / Моја се усџа креџе језиком савскоџа вина, / Очи још нису слеџе док џесму џишем за сина! / Ево ја џјевам и џевам! Појем из ризнице речи! / Сав џредео којим се девам – српским језиком млечи (168).

Универзална вриједност поезије супсумира у сазначности ових стихова, чини нам се, и однос Милоша Ковачевића према српском језику и култури српскога језика. Овјерава универзалност и стваралачку енергију језика преточеног у поетске кодове нитима стилистичких трансформација, чијим се структурно-експресивним декодирањем Ковачевић у сваком од четрнаест текстова бави, примјењујући методолошке поступке савремене лингвостилистике.